

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОГО ГОЛОСУ МАЙБУТНЬОГО АКТОРА

Стаття актуальна для розгляду в науковій сфері. Вона торкається як наукових, так і практичних аспектів. У статті розглянуто педагогічні умови щодо формування вокального голосу актора та розкриття вокального потенціалу в системі фахової освіти майбутнього актора. Наголошено на тому, що формування вокального голосу актора, зокрема вокально-технічних навичок, потребує вдосконалення цієї системи, для якої необхідно створити певні педагогічні умови.

Ключові слова: педагогічні умови, вокальна підготовка, вокальний голос, співак-актор.

У процесі фахової підготовки акторів музично-драматичного театру у ВНЗ України формування вокального голосу має сприяти вирішенню важливого питання – професійного розвитку майбутнього актора-вокаліста, який здатен творчо розв'язувати професійні завдання, що ставлять перед ним реалії сучасного театру.

Метою навчання у процесі професійного становлення актора музично-драматичного театру за весь курс вокальної підготовки є оволодіння всіма вокально-технічними навичками, вміння користуватись співочим голосом під час виконання драматичних уривків, використання мелодекламаційних частин у сольних партіях з музично-драматичних вистав, оперет, мюзиклів тощо, донесення змісту та художнього образу при виконанні вокальних творів, розуміння стильових особливостей під час виконання різножанрових творів.

Як стверджує Л. Левчук, формування майбутнього фахівця є унікальним процесом, адже на нього впливає “певний комплекс культурних цінностей і духовних орієнтацій. Отже, створюється унікальність умов формування кожної людини” [6, с. 55]. Тому, *мета* нашої *статті* – розкрити педагогічні умови формування вокального голосу майбутнього актора.

Основні положення теорії розвитку співацького голосу у вокальній педагогіці висвітлювали Л. Дмитрієв, В. Морозов, О. Стахевич; фізіологічні основи постановки голосу – І. Сеченов, І. Павлов, О. Яковлев; дослідження акустичних особливостей процесу голосотворення – Л. Дмитрієв, С. Ржевкін, Р. Юссон; теоретичні основи методики викладання вокалу закладено в працях П. Голубєва, Л. Дмитрієва, А. Здановича, В. Мордвинова.

У процесі вокальної підготовки актора в системі фахової освіти передбачається створити умови для формування вокального голосу актора та розкриття вокального потенціалу. Узагальнений аналіз сучасної вокально-педагогічної, психологічної, мистецтвознавчої літератури, а також багаторічний досвід роботи у ВНЗ свідчать про те, що формування вокального голосу актора, зокрема вокально-технічних навичок, потребує вдосконалення цієї системи. А для функціонування цієї системи необхідно створити певні педагогічні умови.

Ефективне вирішення зазначеної проблеми можливе за дотримання педагогічних умов, що сприяють формуванню мотиву до виконання професійної діяльності актора взагалі й усвідомлення ним значущості вокального мистецтва у його професійній діяльності. Важливе місце серед педагогічних умов у фаховій підготовці посідають:

- організація творчого середовища (позитивного психологічного мікроклімату в системі спілкування викладач – студент);
- впровадження в навчальний процес спеціалізації “Сольний спів”;
- ініціативність студентів до власної вокальної діяльності (свідоме розуміння виконання вокально-технічних навичок; підбір власного репертуару);
- варіативність форм і методів навчання;
- впровадження в навчально-виховний процес моделі вокальної підготовки актора.

Детальніше ми хочемо розкрити зміст деяких педагогічних умов.

1. Першою педагогічною умовою є *організація творчого середовища (позитивного психологічного мікроклімату в системі спілкування викладач – студент)*.

У вокальній підготовці майбутнього актора поряд із такими чинниками, як розвиток вокально-технічних навичок, одне з головних місць належить питанням розвитку творчої активності. Згідно з положеннями психолого-педагогічної науки основним механізмом формування творчої активності є діяльність. Будь-яка діяльність потребує цілеспрямованого педагогічного керівництва в системі відносин викладач – студент. Процес керівництва навчанням і вихованням передбачає розкриття суті педагогічної діяльності, чіткість постановки мети, найбільш ефективні засоби її досягнення, доцільні методичні прийоми емоційного впливу й упевненості в результативності своєї діяльності [4].

Специфіка творчої діяльності студентів акторів-вокалістів зумовлює своєрідний підхід до вирішення проблеми “керівництва”, який у своїй основі базується на загальній концепції педагогічного процесу. Під час розвитку творчої активності майбутніх акторів на заняттях з вокалу необхідним є різноманітний комплекс педагогічного впливу, який виявляється в особливому принциповому підході до вибору вокального матеріалу для заняття, а саме, вибір із програми творів, які можуть слугувати основою для формування конкретних творчих навичок (виконання штрихів) і водночас відповідати загальноприйнятим дидактичним вимогам [7].

Методика розвитку вокального голосу студентів-акторів має базуватися на непрямому керівництві їх творчістю. Практика доводить ефективність непрямого методу керівництва. Це досягається шляхом створення позитивного психологічного мікроклімату та сприятливих умов для творчої діяльності за допомогою емоційного впливу на нього та змісту завдань, які цікавлять студентів у процесі творчого спілкування у спільній діяльності з викладачем. Непряме керівництво творчістю сприяє пробудженню у сту-

дентів природного бажання і потреби у вокальній діяльності, досягненню захопленості та позитивного ставлення до праці, підвищенню важливості продуктивної діяльності для особистості.

Для того, щоб творчий мікроклімат був ефективним, необхідно створювати уявні ситуації у процесі занять. Визначимо коло завдань, котрі стоять перед викладачем на заняттях з вокалу, вирішення яких сприятиме формуванню творчої особистості майбутніх акторів музично-драматичного театру: залучення студента до всіх видів вокально-виконавської діяльності шляхом виконання ним узагальнювальних творчих завдань; задоволення його потреби в самопізнанні, самовдосконаленні, самоактуалізації засобами вокальної творчості й на цій основі формування і розвиток у нього вокально-професійних навичок, а також розвиток потреби у спілкуванні з високохудожніми зразками світової вокальної культури, виховання музичного смаку й емоційного відгуку на прекрасне.

2. Наступною педагогічною умовою для формування вокального голосу актора є *впровадження в навчальний процес спеціалізації “Сольний спів”*. Підготовка майбутнього фахівця з наряду підготовки “Театральне мистецтво”, що передбачена навчальним планом ВНЗ, за кількістю навчальних годин циклу фундаментальних і професійно орієнтованих дисциплін (“Вокал”, “Вокальний ансамбль”, “Музична грамота та гра на музичному інструменті”) є недостатньою. Тому, для підготовки актора-вокаліста необхідним є введення в навчальний процес циклу дисциплін за самостійним вибором студентів. Це дисципліни: “Постановка голосу (співочого)”, “Теорія вокальної педагогіки”, “Сольфеджіо”, які становлять теоретичну та методологічну основу спеціалізації “Сольний спів”. Вони сприяють підвищенню потенційних можливостей збагачення мистецтвознавчого, емоційного, культурного досвіду студента та вокально-виконавських здібностей, а також його потенціалу для формування та розвитку професійних якостей актора-вокаліста.

Впровадження спеціалізації “Сольний спів” спрямовано на вирішення таких завдань: максимальний розвиток вокально-технічних і художньо-виконавських здібностей студента; оволодіння студентами більш складними вокальними творами за формою, жанрами, стилем виконання, вокальною технікою, драматургією; розуміння технології використання засобів виразності вокального мистецтва у професійній підготовці актора; усвідомлення значення і ролі психологічних властивостей у формуванні вокального голосу актора; застосування складників музичної грамоти (насамперед, гармонічні функції) під час роботи над художнім образом вокального твору.

Програма дисциплін спеціалізації включає питання з історії та методики вокальної педагогіки, методики відпрацювання вокально-технічних прийомів, вона спрямована на створення сприятливої емоційно-психологічної атмосфери, поєднує фахову (акторську) та вокальну підготовку майбутніх акторів. Спеціалізація “Сольний спів” розширює знання, вміння, навички щодо вирішення вокально-технічних завдань у професій-

ній діяльності майбутніх фахівців; дає можливість сформувати і розвинути вокально-технічні можливості голосу кожного студента до професійного рівня; підготувати до самостійної вокально-виконавської діяльності; сприяти розвитку виконавської майстерності, артистизму, музичного смаку.

Поєднання теорії та практики в процесі підготовки майбутнього актора-вокаліста гармонізує професійний розвиток майбутнього фахівця, що виявляється: у професійному володінні співочим голосом, устремлінні кожного студента до сформованості вокально-технічних навичок, а також у емоційному задоволенні від процесу навчання співу й особистої діяльності. Це зумовлює необхідність у посиленні уваги до формування професійно значущих якостей вокального голосу, насамперед, розширенням діапазону вокального голосу, досконалим оволодінням “співочим диханням”, польотність голосу, відчуття стилю, жанру. Практичне застосування вокальних навичок має супроводжуватись емоційним задоволенням, викликати почуття радості від отриманого результату та бажання подальшого вокального розвитку на підставі власного досвіду.

3. Ініціативність студентів до власної вокальної діяльності (свідоме розуміння виконання вокально-технічних навичок; підбір власного репертуару).

Визначення терміна “ініціативність” пов’язується в сучасній філософській і психолого-педагогічній літературі з поняттями “творча активність”, “творча особистість”, “самостійність” як сукупність соціально-значущих якостей. Ряд дослідників як основну характеристику ініціативності виділяє особистий почин (М. Говоров, Н. Левітов, Б. Теплов та ін.) На думку цих фахівців, ініціативність слід розглядати як уміння людини діяти за своєю власною потребою без нагадування та підштовхування, потребу відповідальності за свої дії і вчинки. Так, К. Абульханова-Славська розглядає ініціативність як одну з найважливіших форм соціальної активності, “...що виступає проявом особистісного інтересу і творчого ставлення до дійсності, зустрічної активності стосовно іншої людини. Ініціатива – це зберігання особистістю творчої або авторської позиції в процесі діяльності. Ця форма виступає як причина початку і розгортання діяльності” [1, с. 115].

Отже, завдання викладача з вокалу полягає у стимулюванні творчої ініціативи з боку студента щодо підбору власного репертуару. На перших трьох курсах для занять з розвитку голосу педагог власноруч складає програму кожному студенту. Певний твір викладач підбирає для вирішення конкретного вокально-технічного завдання. На цьому етапі (III–IV курс) студенти вже мають власний вокальний досвід, і тому викладач дозволяє студентові самостійно вибрати один-два твори до індивідуальної програми. У цьому випадку педагог демонструє вихованцю свою довіру в підборі репертуару, тим самим заохочує його до виконання більш складних творів, що мають на меті розвиток конкретних вокальних навичок (розширення співочого діапазону, застосування різних штрихів, динамічних відтінків, емоційного прояву тощо).

Самостійний вибір репертуару, поступове заглиблення у вокально-технічні особливості, устремління до виявлення способів їх виконання розвиває у студента такі якості, як: впевненість, відповідальність, воля, наполегливість, терпіння, зосередженість уваги. Після того, як репертуар затверджений, наступний етап навчання має на меті конкретні завдання: навчити студента акцентувати увагу на кожному моменті вивчення нового матеріалу (від художньо-виконавського до вокально-технічного), тобто дотримуватись відповідного алгоритму навчання.

Алгоритм у навчанні, як відомо, являє собою чіткий опис прийомів мислення або послідовності розумових операцій, спрямованих на розв'язання багатьох однорідних завдань. Алгоритмічні приписи визначають найдоцільнішу послідовність розумових і практичних дій і цим самим привчають дитину міркувати правильно й економно [7]. Для навчання студентів “діяти за правилом” найдоцільніше виділяти час, коли новий вид роботи вводиться вперше. А щоб це не набуло формального характеру, основним методом має бути не пояснення вчителя, а привчання студентів користуватись алгоритмом під час виконання завдань. Спочатку під керівництвом викладача, а потім і самостійно, студенти виконують за алгоритмом аналогічні й нові завдання. Загальні алгоритми тривалої дії бажано оформити у вигляді настінної таблиці-пам'ятки (алгоритм застосування правила про самостійну роботу над вокальним твором, алгоритм розбору вокального твору тощо) [8].

У цьому випадку спрацьовує механізм від зворотного, кінцевого результату. Викладач ставить перед собою і студентом певну мету і досягає її за допомогою певного алгоритму. Отже, ми можемо визначити алгоритм роботи викладача зі студентом над вокальним твором:

- 1) на початку роботи викладач зосереджує увагу студента на “технічній” частині твору – мелодія, ритм, інтонація;
- 2) студент переносить увагу на засоби вокальної виразності (штрихи, динамічні відтінки, характер звуковедення);
- 3) викладач пояснює стильові особливості, за допомогою яких розкривається зміст, характер твору, задум композитора.

Вокальний спів є складним психофізіологічним моментом, в якому тісно переплітаються інтелектуальні, емоційні та вольові процеси. У свідомому оволодінні вокально-технічними та виконавськими навичками психіка співака-актора відіграє велику роль і в багатьох випадках вирішує кінцевий результат у навчанні співу.

Великим педагогічним мистецтвом є не нав'язування своїх методів, а терпеливе систематичне створювання сприятливого підґрунтя для свідомого сприйняття цих методів. Вокальні навички утворюються швидше за таких умов, коли студент прагне до розуміння дії, усвідомлення своїх помилок і може відрізнити хороший результат від поганого. Стикаючись зі складнощами під час виконання вокального завдання, викладач допомагає студентові більше звертати увагу на причини своїх недоліків, знаходити засоби для подолання технічних труднощів, пов'язує ці засоби із хорошим

результатом. У студента під час виконання окремих вправ виникають певні спостереження, порівняння, пошуки нових прийомів, він поступово відмовляється від старих дій, тобто виникає свідомий процес, який потрібен для успішного вдосконалення вокальної техніки.

Свідоме ставлення до виконання певного вокально-технічного завдання неможливе без мобілізації таких пізнавально-психологічних процесів, як пам'ять та увага. І. Сеченов писав: “Запам'ятовування, накопичуючись по малу в людини, становить весь її розумовий зміст, все її розумове багатство... воно становить розумовий запас, із якого людина черпає елементи... розвиток укорінюється в повторі вражень при можливо більшій різноманітності умов сприйняття як суб'єктивних, так і об'єктивних” [9, с. 258–259].

Різнманітні види пам'яті (слухова, м'язова, емоційна) мають велике значення для розвитку вокально-технічних навичок. Особливу роль у співочому процесі відіграє слухова та м'язова пам'ять. А саме, під час співу та вивчення вокального твору студент запам'ятовує мелодію органами слуху. М'язова пам'ять виступає як орган м'язів, який здатен відтворити певний вокально-технічний елемент (необхідність співу високого звуку на голосні “і”, “у”, або виконання дуже низьких за діапазоном звуків). Свідоме запам'ятовування м'язових відчуттів під постійним керуванням викладача у процесі вдосконалення голосової навички становить суттєву сторону навчання співу.

4. Варіативність форм і методів навчання.

Вокальна підготовка майбутнього актора передбачає використання як традиційних форм і методів навчання, так і інтерактивних технологій. Розглядаючи можливі варіативні форми і методи навчання викладач повинен враховувати індивідуальні особливості характеру студента та його здатність до творчої самореалізації. До традиційних форм навчання віднесено групові (лекційні, практичні) та індивідуальні заняття. Розширення вокально-технічних навичок студента має здійснюватися за допомогою інтерактивних форм:

- сольний виступ (участь у концертах, заліки, іспити);
- відкрите заняття;
- майстер-класи;
- ансамблевий виступ (дует, тріо, ансамбль);
- участь у фестивалях, конкурсах;
- виступ з докладом на конференціях.

Усі ці форми навчання в процесі вокальної підготовки актора викладач пропонує студенту використовувати як цілісний обов'язковий процес, так і за власним бажанням.

Процес свідомого засвоєння вокальних навичок відбувається шляхом показу (співом) викладача та подальшим теоретичним поясненням. В. Ягупов наголошує, що практичні методи навчання забезпечують формування практичних навичок і вмінь, загартування психіки студентів та її

розвиток. Показ як навчальний метод часто використовується під час організації та проведення занять практичним методом, що має велике значення для всебічної підготовки. Показ викладача має велике значення та силу, оскільки він цілісно організовує голосову функцію студента, водночас впливаючи на його емоційну та волюву сфери.

Про ефективність вибору методу навчання свідчить характер діяльності та відносин викладачів і студентів, глибина і міцність набутих знань, навичок, умінь і також те, якою мірою він викликає пізнавальну, емоційну й практичну активність учнів та формує в них мотивацію учіння. Поряд із дидактичними методами, у процесі вокальної підготовки актора ми запровадили і методи, що пов'язані з особливостями викладання предметів мистецького циклу: емоційної та художньо-педагогічної драматургії, імпровізації, створення ситуації творчого пошуку, паралельного навчання.

Метод *емоційної та художньо-педагогічної драматургії*, розроблений Д. Кабалевським та Е. Абдуліним, спрямований, насамперед, на розвиток уміння сприймати, відчувати, розуміти та любити художні твори. Цей метод дає студентам змогу зрозуміти, що процес вокальної підготовки актора, по-перше, несе в собі елементи естетичного переживання та співпереживання, по-друге, активізує увагу студентів не тільки на змісті вокального твору, а й на методиці його вивчення, по-третє, сприяє творчому зростанню і тих, хто навчає, і тих, хто навчається. Процес сприйняття та запам'ятовування навчального матеріалу, активізацію розумової діяльності активізують лекції з навчальної дисципліни “Музична грамота” (міждисциплінарні зв'язки), виклад матеріалу в мультимедійному режимі дисципліни “Історія музики та музлітература”, які дають змогу глибше зрозуміти сутність і зміст вокальних творів, що вивчаються. Використання цього методу дає можливість створити таке навчальне середовище, при якому отримуються не тільки знання й навички, а формується і розвивається естетичний смак особистості та його творчий потенціал.

Метод *створення ситуації творчого пошуку й імпровізації* відіграє важливу роль при формуванні у студента образного мислення під час створення художнього образу вокального твору. Після вивчення технічних завдань, що стоять перед конкретним вокальним твором, викладач дозволяє студенту самостійно зробити інтерпретацію для розкриття художнього образу вокального твору.

Цей метод також тісно пов'язаний із втіленням у навчальний процес педагогічної умови “ініціативність студентів до власної вокальної діяльності”, насамперед, підбору власного репертуару. Під час процесу вокальної підготовки, здобувши певні знання та навички у виконанні вокальних творів різного жанру, викладач пропонує студенту самостійно вибрати вокальний репертуар, стимулюючи його бажання виконувати популярні твори. Ці почуття дають змогу збільшити мотивацію студента у прагненні до виконання складних сучасних творів, тим самим розвивають такі якості, як впевненість, відповідальність, дисциплінованість.

Висновки. Таким чином, ефективно розв'язання проблеми формування вокального голосу майбутнього актора музично-драматичного театру у процесі вокальної підготовки залежить від створення охарактеризованих педагогічних умов. Педагогічними умовами продуктивності процесу вокальної підготовки акторів у системі фахової освіти можуть бути обставини, що сприяють розвитку творчої активності, реалізації творчого підходу до розв'язання проблеми вокальної підготовки, активізації потенціалу особистості студента, забезпечення позиції активних суб'єктів діяльності.

Список використаної літератури

1. Абульханова-Славська К.А. Деятельность и психология личности / К.А. Абульханова-Славська. – М. : Наука, 1980. – 336 с.
2. Антонюк В.Г. Вокальна педагогіка (сольний спів) : підручник / В.Г. Антонюк. – К. : ЗАТ “Віпол”, 2007. – 174 с.
3. Гребенюк Н.Є. Формування вокально-виконавських навичок та роль міжособистісного спілкування у класі сольного співу : дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.02 / Н.Є. Гребенюк ; Київська держ. Консерваторія ім. П.І. Чайковського. – К. : 1994. – 179 с.
4. Кірсанов В.В. Психолого-педагогічна діагностика : підруч. для вищ. навч. закл. / В.В. Кірсанов. – К. : Альтерпрес, 2002. – 510 с.
5. Левин В.А. Воспитание творчества / В.А. Левин. – М. : Знание, 1977. – 154 с.
6. Левчук Л.Т. Естетика / Л.Т. Левчук, В.І. Панченко, Д.Ю. Кучерюк. – К. : Вища шк., 2005. – 431 с.
7. Локарева Г.В. Художньо-естетична інформація як педагогічна проблема : монографія / Г.В. Локарева. – Запоріжжя : ЗДУ, 2001. – 254 с.
8. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / В.І. Лозова ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-ге вид., доп. – Х. : ОВС, 2000. – 164 с.
9. Сеченов И.М. Избранные произведения / И.М. Сеченов. – М. : Учпедгиз, 1953. – 368 с.
10. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. / В.В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

Гринь Л.А. Педагогические условия формирования вокального голоса будущего актера

Статья актуальна для рассмотрения в научной сфере, она затрагивает как научные, так и практические аспекты. В ней рассматриваются педагогические условия по формированию вокального голоса актера и раскрытию вокального потенциала в системе профессионального образования будущего актера. В статье подчеркивается, что формирование вокального голоса актера, в первую очередь вокально-технических навыков, требует совершенствования этой системы, для которой необходимо создать педагогические условия.

Ключевые слова: педагогические условия, вокальная подготовка, вокальный голос, актер-вокалист.

Grinn L. Pedagogical condition formation vocal voice future actors

The article is actual for consideration in a scientific sphere. In the article the questions of pedagogical condition of vocal voice of actor are examined in the system of trade education. Also that the purpose of formation vocal voice all vocal-technical skills. Right finding conditions of using vocal skills finding necessary vocal settings during the period of formation actor's voice.

Key words: pedagogical condition, voice training, actor-vocalist, vocal voice.